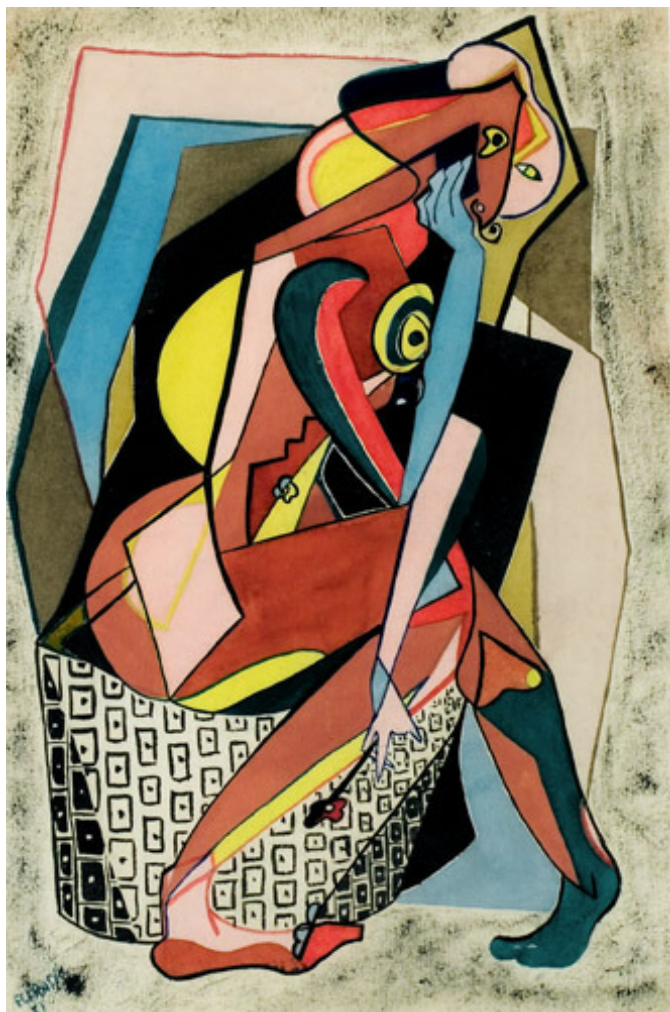

Argumentul pentru necesitatea introducerii unei materii cu numele de “gândire critică” apare cu regularitate în chestiunea educației publice. În locul “miturilor religioase”, ar fi mult mai bine, se consideră, ca elevii să studieze forme de a raționa și a analiza argumentele, care să-i facă imuni la ideologie, la manipulare, la îndoctrinare, la intoleranță, etc. ASUR, de pildă, promovează, pe lângă multe alte năzbâtii, și gândirea critică. Diverse asociații pentru ajutorarea minorității române doresc o instituționalizare a acestei materii. Potrivit UNESCO, gândirea critică reprezintă un instrument de bază al educației moderne, deoarece împiedică discriminarea. Cu alte cuvinte, votul organizațiilor respectabile merge categoric în favoarea introducerii cât mai grabnice a materiei cu pricina.

Sincer nu mi-e prea clar în ce ar consta mai exact acest curs, dar, din câte am aflat, pe baza unor surse autorizate, gândirea critică este cea mai adecvată materie pentru mintea unui copil de secol XXI, deoarece presupune logica. Un autor publicat de Oxford University Press oferă detalii suplimentare: “gândirea critică este mai cuprinzătoare decât logica, întrucât nu presupune doar logica, ci și adevărul sau falsitatea enunțurilor, evaluarea argumentelor și a dovezilor, folosirea analizei și a investigației, aplicarea mai multor competențe care ne ajută să decidem ce merită să credem sau să facem”.

Așadar, gândirea critică pretinde a-i oferi copilului capacitatea de a fi sceptic, de a nu lua lucrurile de bune, de a investiga pe baza rațiunii discursive varii argumente și teorii. Orice aberație, prejudecată, fals și ineptie, susținută de autoritate, va fi demolată de elevii care au deprins gândirea critică. Ce și-ar putea dori mai mult un părinte decât un astfel de copil sclipitor, protejat împotriva minciunilor și a fanatismelor?

Totuși, dacă această materie are un neajuns, acesta constă în faptul că nu este suficient de critică. Adică ne îndeamnă să supunem toate informațiile unor criterii logice sau empirice, mai puțin propriile-i pretenții. Conform cărei autorități sau logici ar trebui să abandonăm educația tradițională pentru a îmbrățișa acest scepticism paralizant? Nu e deloc clar răspunsul la această întrebare, iar asta arată o intenție ascunsă. Nu e vreo conspirație la mijloc, ci doar o modalitate de a submina fundațiile sociale.

Să luăm, însă, de bună pretenția profesorilor de gândire critică. Să ne imaginăm că am parcurs cu brio cursul, iar acum avem tot repertoriul de mijloace pentru a ne croi drumul în lume eliberați de prejudecăți și idei false. În primul rând, așa cum sugera undeva Chesterton, ar trebui să ne chestionăm identitatea personală. Nu avem niciun argument puternic, care să ne dovedească faptul că noi suntem ceea ce pretendem că suntem. Biografia noastră se bazează pe încrederea pe care o acordăm părinților noștri. E, de altfel, un gând recurent al copiilor că este posibil să fi fost adoptați. Așadar, în conformitate cu lecțiile gândirii critice, toate datele noastre și relațiile personale familiale trebuie puse sub spectrul scepticismului. Și oricâte argumente ni s-ar aduce (acte, filme, poze, etc.) ele tot nu pot oferi o probă decisivă. Chesterton nu s-a lăsat sedus de această perspectivă. "Ploconindu-mă în credulitate oarbă în fața autorității și tradiției bătrânilor, după cum mi-e obiceiul, înghițind superstițios o poveste pe care nu am avut cum s-o testez la momentul respectiv prin experiment sau judecată privată, pot afirma cu certitudine că m-am născut pe 29 mai, 1874".

Înainte, însă, de a fi la modă ca o îndeletnicire educațională, gândirea critică a luat, în prima parte a secolului XX, forma unui atac împotriva prejudecăților, descris de Richard Weaver într-un eseu magistral. Filozoful american arăta că există "unificatori transcedentali" (familie, religie, comunitate) care susțin individul și îi creează o identitate personală. Înainte de 1848, de pildă, țaranul român răspundea că este "creștin" la întrebarea "ce ești tu?". După episodul revoluționar și introducerea educației publice, la aceeași întrebare afirma că este "român". Pe viitor se dorește, probabil, ca răspunsul să fie "european", iar spre final "cetățean al Universului", cu un număr aleatoriu în loc de nume, după modelul anticipat de Zamiatin în "Noi". Până atunci însă, este important să înțelegem, pe urmele lui Weaver, că aceste concepte nu pot fi demonstrate matematic sau aprioric, dar de aici nu rezultă că ar fi iraționale. Dimpotrivă. Ideea fundamentală este că întreaga noastră viață se sprijină pe prejudecăți și fără ele, pur și

simplu, am ajunge rapid la spitalul de nebuni, o idee exemplificată, de altfel, tot de Chesterton când afirma că un nebun nu este un om care și-a pierdut rațiunea, ci este un om care a pierdut totul în afară de rațiune. Weaver, de asemenea, încerca, dar nu reușea, să-și imagineze cum ar arăta pentru un bărbat alegerea fără prejudecăți a cravatei în fiecare dimineață.

În același timp, există diferențe între prejudecăți sau presupoziii, ceea ce înseamnă că nu toate stau pe același plan, iar pentru a distinge între ele trebuie introduse criterii metafizice, istorice sau antropologice. Dar este suficient pentru moment dacă înțelegem că nu putem trăi fără prejudecăți, iar cei care ne îndeamnă să o facem, ne ascund, deliberat sau nu o trăsătură fundamentală a realității. E limpede că o astfel de gândire critică, luată în serios, ne face incapabili de acțiuni elementare și ne distorsionează cunoașterea. (Culmea e că adevărata gândire critică (cea clasică) rămâne ocultată.)

Însă, dacă nu ne oferă avantaje serioase și nici nu rezistă criteriilor interne, rămâne să ne întrebăm la ce bun această materie. Cui îi folosește?

Raspunsul ar trebui, cred, căutat în direcția demolatorilor. Deoarece gândirea critică este bună să distrugă doar anumite prejudecăți, anumite idei, anumite concepte. Doar unele, nu toate, și, culmea, sunt exact acele concepte invocate de Weaver. Gândirea critică nu le va spune copiilor despre presupozitiile empiriste, nu le va vorbi despre limitele rațiunii discursive, despre imposibilitatea formulării unor argumente morale în afara polisului (Aristotel), despre chestionarea autorității științifice și despre multe alte lucruri desprinse din scripturile lumii moderne. În schimb, gândirea critică țintește să facă tabula rasa din personalitatea copilului și să-l transforme într-o mașină de măcinat concepte în gol. Obiectivele sunt mărețe, "să gândească cu propriul cap", "să fie independent", "să accepte diversitatea de opinii", dar în realitate nu va reuși nimic mai mult decât o de-individualizare, suficientă pentru cei care doresc nivelarea oamenilor.

Scepticismul general astfel indus prin gândirea critică pregătește de minune terenul pentru orice grup de satrapi gata să încerce mai sistematic o utopie postmodernă. Odată ce "balastul" tradiției a fost eliminat, iar indivizi își folosesc neîncrederea doar într-un anume sens, formele de rezistență devin caduce. Nu te mai poți împotrivi în numele familiei, al comunității sau al oricărui drept metafizic. Pentru că toate acestea sunt prejudecăți sau baliverne retrograde.